

PRIAMO NAJBLIŽŠIE K PRAVDE

Milan S. Ďurica

Nacionalizmus
alebo
národné povedomie?

LÚČ

linea recta brevissima
priamo najbližšie k pravde

4

Milan S. Ďurica

Nacionalizmus

alebo

národné povedomie?

LÚČ
Ústav dejín kresťanstva
Bratislava
2006

© Milan S. Ďurica 2006

© LÚČ, vydavateľské družstvo Bratislava, 2006

Všetky práva vyhradené.

ISBN 80-7114-566-1

Nacionalizmus alebo národné povedomie

Aby sme túto široko koncipovanú a v odbornej literatúre doposiaľ náležite nespracovanú tému mohli zvládnuť aspoň vo forme orientačného náčrtu, musíme si vymedziť čo najužšie časové a čo najpodstatnejšie obsahové pole jej rozsahu. Adoptujeme teda pojem „nacionalizmus“ v tom z jeho mnohokrát poňatí, ktoré v ňom vidí jednu zo základných konštánt novodobého európskeho vývoja, podmieneného osvietenským duchovným prúdením, francúzskou revolúciou a nemeckým romantizmom. Ide o veľmi zložito členený komplex spoločenského vývoja, v ktorom jednotlivé stvárňujúce faktory – spomeňme iba filozofické vplyvy J. J. Rousseaua (*Contract social*, 1762), G. W. F. Hegela (*Philosophie der Geschichte*, 1817), J.C. von Herdera (*Ideen zur Philosophie der G-schichte der Menschheit*, 1784-91), ďalej literárny romantizmus, ale i socialistické teórie a agitácie od francúzskych utopistov cez K. Marxa (*Das Elend der Philosophie*, 1847) až po O. Bauera (*Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*, 1907) – recipované príslušníkmi rozličných politických či etnických celkov, vyčíňovali a vyčíňujú sa v rôznorodých, dakedy až celkom protivných výsledkoch. Toto zapríčiňuje, že autori sa nevedia dohodnúť ani na definícii nacionalizmu, ani na jeho adekvátnom typologickom

členení.¹ Osobne som presvedčený, že podstata nacionalizmom označovaného zjavu je hlboko spätá s procesom psychogenézy sociálnosti ako špecifického prejavu osobnosti, vyplývajúceho zo samej metafyzickej štruktúry ľudskej prírody (v zmysle Aristotelovho „*zoón politikón*“).² Preto aj jeho chronologické dimenzie budú sa asi kryť s dimenziou dejín ľudskej spoločnosti ako takej, prípadne jej historicky sa prejavujúcich kolektívnych zoskupení.³ Nám tu však ide o čiastkové pochopenie tohto všeobecného zjavu, ako sa konkretizoval v slovenských dejinách počnúc národným obrozením až po súčasnosť.

Hlavné hybné sily novodobého slovenského národného hnutia vyšli z Bratislavy. Ich vyhňami boli: katolícky Generálny seminár, založený roku 1784 v zmysle *Ratio educationis* (1777) a s ním súvisiacich predpisov Jozefa II., potom od začiatku 19. storočia Ústav a katedra reči a literatúry československej pri evanjelickom lýceu. Tieto skutočnosti nám vysvetlia jednu z exkluzívnych charakteristík slovenského nacionalizmu, ktorá ho odlišuje od nacionalizmov iných, aj blízkych národov: jeho najsilnejšie ovplyvnenie zásadami kresťanskej teologickej etiky a – najmä v prvej polovici 20. storočia až do roku 1945 – determinujúcim vplyvom katolíckej sociálnej náuky. Mohutné sekularizačné tendencie, charakteristické pre takmer všetky ostatné nacionalizmy v Európe, v slovenskom nacionalizme ostali povždy marginálnymi.

Z Generálneho seminára vyšla Bernolákova *Societas excolendae linguae slavicae*, ako aj v roku 1787 v Trnave založené Slovenské učené tovarišstvo. Tam dozrelo tiež rozhodnutie povýšiť slovenčinu na spisovný jazyk kodifikáciou jej gramatického systému v roku 1787.⁴ „Bernolákovo vystúpenie nebolo však iba vecou jazykovej reformy, ale zreteľne predstavovalo nový a mnohostrannejší pohyb, v ktorom sa už celkom zreteľne a cieľavedome prejavujú počiatky slovenského národno-obrodeneckého hnutia. Išlo v ňom o kvalitatívne nové ponímanie spisovného jazyka, ktorý v úzkej spojitosti s aktivizujúcim sa národným povedomím sa pokladal za výraz národnej osobitosti a rovnoprávnosti v mnohonárodnom Uhorsku, a mal slúžiť ako prvoradý, národne zjednocujúci prostriedok a nástroj na vytváraní samostatnej slovenskej národnej kultúry.“⁵ Bernolákovci si boli plne vedomí príbuzenských vzťahov slovenčiny k ostatným slovanským jazykom, no nenačím zabúdať, že ich čin bol v mnohom pioniersky. Češtinu začali dvíhať z úpadku „Temna“ Josef Dobrovský (1753 – 1829; *Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache*, 1809) a najmä Josef Jungman (1773 – 1847; *O jazyku českém*, 1806 a *Slovesnost*, 1820) iba o dvadsať rokov neskôr.⁶ Podobne aj u južných Slovanov – s ktorými Slováci boli v tom čase v oveľa intenzívnejších kultúrnych stykoch, ako sa to často predpokladá – budúci kodifikátor srbsko-chorvátskeho jazyka Vuk Stepanovič Karadžič (1787 – 1864) v roku vyjdenia

Bernolákovej gramatiky sa ešte práve len narodil. Ba i jeho učiteľ a mecén Jernej Kopitar až v rokoch 1806-1809 publikoval svoju slovinskú gramatiku (*Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark*). Bernolákovcom nemohlo teda ísť o nijaké rivalčenie, tým menej o jazykový „separatizmus“ alebo dokonca „rozkol“.⁷ Nič podobného nemožno dokumentovať z patričnej literatúry. Nachádzame v nej iba celkom jednoznačne zvýraznené vedomie národnej osobitosti a snahu o vytvorenie takej národnej ideológie, ktorá by mohla v úzkej súvislosti s historickým vývojom utvoriť predpoklady pre zapojenie čím širších vrstiev národného spoločenstva do európskeho kultúrneho, sociálneho i politického vývoja nových čias. Že Bernolákov historický čin zodpovedal požiadavkám slovenského národného kolektívu, vyplýva už i z rýchleho rozšírenia sa stánkov Tovarištva vo všetkých krajoch Slovenska. Združovalo sa v nich okolo 500 členov, čo znamená počtom najsilnejšie organizované hnutie, aké slovenský národný život vykázal až do štyridsiatych rokov devätnásteho storočia.⁸

Tento historický náskok Slovákov v porovnaní s inými národmi niekdajšej monarchie má svoje odôvodnenie. Kultúrny i sociálny vývoj je podmienený aj geopolitickými faktormi. Turecká invázia do srdca Európy a vyše dvojstoročná okupácia prevažnej časti Uhorska po bitke pri Moháči (1526) mali popri negatívnych aj veľmi pozitívne následky práve pre Slo-

vensko vo všeobecnosti⁹ a najmä pre Bratislavu. Na Slovensko sa scvrklo takmer celé vtedajšie územie uhorského kráľovstva, tam sa preniesli úrady, školy i zachránené hodnoty. Bratislava bola roku 1536 zákonom vyhlásená za hlavné mesto habsburskej časti Uhorska a ostala ním až do roku 1792. (Sídлом uhorského snemu bola až do revolúcie 1848/1849.) To prinieslo so sebou nevídaný rozvoj nielen hospodársky, ale aj politický a kultúrny. Bratislavské školy priťahovali študujúcu mládež všetkých národov monarchie. Koncom 18. storočia študovalo tam okolo 2000 študentov. Je len samo-zrejmé, že pomerne značnú časť ich tvorili Slováci. Vyučovacím jazykom ostávala latinčina, ku ktorej sa po jozefínskej reforme pridružilo štúdium rozličných živých jazykov. V osvietenском ovzduší dozrela aj potreba vlastnej národnej literatúry, zrozumiteľnej čo najširším vrstvám slovenského ľudu. A je len prirodzené, že túto potrebu ako prví pocítili študenti generálneho seminára a z neho vyšli katolícki kňazi. Boli to naspopol synovia nižších sociálnych vrstiev, doslova vyšli z ľudu a rozhodnutí žiť a pracovať zase len uprostred tohto slovenského ľudu.

Bernolákov čin nemeškal však vyvolať popri súhlasoch aj najprv sporadickú, neskôr i organizovanú opozíciu. Najmä slovenská evanjelická inteligencia, tradične viazaná na češtinu ako liturgický, ale aj literárny jazyk, ktorý – hoci v stále jasnejšie sloven-

čiacich formách – používali dovtedy aj katolícki Slováci, usilovala sa zachovať a zveľadiť túto tradíciu. Centrom tejto opozície sa stalo evanjelické lýceum v Bratislave. Už v roku 1800 Bohuslav Tablic a Jiří Palkovič dávajú sa do styku s Dobrovským, ktorému navrhujú „československé“ riešenie problému: prijať do ním chystanej Českej jazykospytnej spoločnosti Bernoláka, prípadne i celé Tovarišstvo, a tak zjednotiť Slovákov a Čechov na základe jednotného jazyka a literatúry.¹⁰ Keď sa toto nepodarilo uskutočniť, Tablic a Palkovič sa usilujú založiť Slovensko-českú spoločnosť a katedru reči a literatúry česko-slovenskej, k čomu dôjde v roku 1810. Tak sa vykryštalizovali dve rozličné, až protichodné zložky. V počiatkoch slovenského národno-obrodeneckého hnutia: bernolákovci so samostatným slovenským spisovným jazykom a s koncepciou osobitosti slovenského národa, a evanjelickí vzdelanci, ktorí napriek často dokumentovaným osobným pochybnostiam o správnosti svojho počínania ostávali stále viazaní na český literárny jazyk, z ktorého odvádzali koncepciu „československého národa“.

Napriek tomu, že predstavitelia obidvoch tendencií sa často pokúšali o prekonanie takto vzniknutej otázky spisovného jazyka a z nej vyplývajúceho trieštenia sa i tak skromných kultúrnych síl národa, vystaveného stále mohutnejšiemu náporu maďarizácie, ako vieme, k nijakému kompromisu vo veci jazy-

kovej samostatnosti nedošlo. Či presnejšie, kompromisné riešenie jazykovej otázky sa našlo pomerne v krátkom čase, ale až vtedy, keď v roku 1843 Ľudovít Štúr a niekoľko vedúcich osobností evanjelického tábora predložili ešte radikálnejšiu reformu slovenského pravopisu, vychádzajúcu z češtiny najvzdialenejšieho stredoslovenského nárečia. Slovenskí katolíci, napriek tomu, že tvorili prevažnú väčšinu národa a že sa už mohli odvolávať na polstoročím konsakrovaného úzu bernoláckiny, postupne prijali Štúrovu reformu, ba v osobe a diele Martina Hattalu podstatne prispeli k definitívnej úprave a k všeobecnému adopтовaniu takto kodifikovaného spisovného jazyka.

Ústredným faktorom celého tohoto procesu bola individualita samobytného slovenského národa, ktorú si predstavitelia bernoláckovského hnutia celkom jasne uvedomovali a z ktorej vychádzali pri svojom jazykovednom a kultúrno-organizačnom diele. Dokumentovalo sa to už v prípravnom štádiu formulovaním odpovedí na „epistola invitatoria“, ktorú Bernolák rozposlal „mnohým učeným mužom“,¹¹ no najmä potom v literatúre bernoláckovcov. Tak Juraj Fándly pravidelne používa vo svojich dielach výraz „slávny národ slovenský“, pre ktorý vyžaduje tie isté práva, aké uhorský snem uzákonil pre národ maďarský. Podobne i Jozef Ignác Bajza píše po slovensky, „abi slováci národ videl, že i jeho reč k litterárnemu umení slúžiti múže“. Išlo tu o vec celonárodnú: za členov Tovarištva sa prihlásili nielen kňazi, hoci

tí tvorili väčšinu, ale aj úctyhodný počet laikov najrozličnejších povolání. Nechýbali ani – zriedkaví síce – slovenskí evanjelici (ako napr. Michal Mialovič, farár zo Zelníc). Evanjelikmi vydávané „Prešpurské noviny“ sprvoti odporúčali a rozširovali Bernolákovu „Dizertáciu“;¹² veď aj ich čitatelia opätovne sa dožadovali, aby sa noviny písali „po slovenski“, v jazyku všetkým zrozumiteľnom, „a ne s tým tvrdým českým štýlusom“, lebo Slováci tak nikde nehovoria. „Prešpurské noviny“ ostali verné češtine, no zanikli už v roku 1787, keď predtým verejne uznali, že Bernoláková „reč jest pannonicko-slovenská neb taká, jakáú už veřejnost v uherské zemi a pp. Faráři katoličtí v svých kázňach užívají, než tak srozumitelně, že je i ten nejsprostější srozuměti může“.¹³

Vedúce osobnosti evanjelickej menšiny, ako sme už videli, organizovali však zásadnú opozíciu: im tiež nešlo iba o jazyk, ale predovšetkým o národnú jednotu československú. Napriek tomu, že Tablicovo hnutie narazilo odprvoti na indiferentnosť Slovákov (za tri roky nazbieral na základinu Ústavu a katedry 653 zlatých, z ktorých 500 venoval srbský pravoslávny metropolita Stevan Stratimirovič, ktorý tak vlastne umožnil toto dielo), jeho iniciátor sa nedal presvedčiť o nereálnosti svojej koncepcie. Ani také osobnosti, akými boli bezpochyby Ján Kollár, Pavol Jozef Šafárik, ba i Michal Miloslav Hodža, Jozef Miloslav Hurban a Ľudovít Štúr, ktorí sa všetci plne angažovali za „českoslovenčinu“, nezvládli premôcť

indiferentnosť a tupý, ale tvrdý odpor národa voči tejto jemu bytostne cudzej koncepcii. Boli si toho vedomí, no nemali odvahu konať v zmysle vlastného poznania. Tak napríklad Šafárik sa síce jasne vyslovil, že „každý národ jedině ve svém vlastním jazyku osvěcován a k výšinám života probouzen býti může“ a že „ mezi češtinou a slovenčinou jest tolik rozdílu, aby každá z nich o své dialekt svůj založiti mohla“ - alebo, ako to formuloval v liste Palackému 10. januára 1831, že „české a slovenské jsou dvě zcela rozdílné nářečí“¹⁴, no napriek tomu odmietal základné princípy samostatnej literárnej slovenčiny. Povzbudil síce Kollára k jeho pokusu o slovakizovanie češtiny, aby sa dal určitý obsah jazykovednému pojmu „československý“, ba i sám sa usiloval o určitý kompromis tým, že vo svojich *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (1826) osobitne zaregistroval slovenský a český jazyk i patričné literatúry, hoci v tom istom diele vyslovil nádej, že Slováci predsa len raz adoptujú ako základ pre svoj literárny jazyk českú gramatiku. Na toto iste dobromyseľné, šalamúnske riešenie prišla tvrdá reakcia – z českej strany. Šafárikove Dejiny česká verejnosť prijala chladne. Jungmann mu otvorene vyčítal, že v nich oddelil Slovákov od Čechov.¹⁵ Keď potom v roku 1830 Samo Chalupka poslal Jungmannovi svoje verše, tento mu zase mentórsky vyčítal, že v nich našiel „jazykové novoty“, proti ktorým ho vystríhal. V Chalupkovej odpovedi nachádzame však už

sebavedomý odpor: „Můj národ tak oddávna mluví, i Čech se může tomu přiučiti; nebude to jeho dosti drsnaté řeči ku škodě.“¹⁶ Ale i pre samého Kollára, ktorý celou váhou svojej vtedy už všeslovenskej autority sa usiloval zachovať Slovensko pre československú koncepciu tým, že vytváral umelú „skutočnú českoslovenčinu“, bolo akiste jedným z najväčších životných sklamaní, keď po jeho silne slovenčiackej kázni z roku 1835 padol naň tvrdý, priam exkomunikačný súd Jungmannov: „ Tím kázáním (...) stavěti počali jste chimeskou zeď mezi Čechy a Slováky (...) V Čechách nikdy nebude se psáti jak Vy píšete, s nechutí se odvracujeme od toho spůsobu. A to jest příčina, že i Vás ne již mezi naše, ale mezi jiného nářečí spisovatele klademe, a sice nářečí ne slovenského, jako jsou Bernoláci, ale ve fantasii utvořeného, nijaké podpory pro nás nemajícího“.¹⁷ Tu je veľmi zreteľne zvýraznená podstata česko-slovenskej koncepcie, ako ju chápali v Prahe: iba kým Slovák adoptuje na 100 percent český literárny jazyk, zrieknuc sa akéhokoľvek práva prispôbiť ho svojim slovenským potrebám, prizná sa mu československá „naškosť“. Každý odklon od pražskej normy znamená separatizmus („chimeská zeď“) a má za následok – vyobcovanie.

Európou však už vanul prúd revolučného nacionalizmu, ktorý neminul ani Slovákov. Napoleonské vojny vyvolali národné zjednocovacie hnutie v Nemecku. Cárská vláda tvrdo zakročila proti študent-

ským spolkom filomatov a filaretov v Poľsku (1823-24). V roku 1830 vypukla v Paríži Júlová revolúcia, ktorá čoskoro zachvátila i Belgicko a priniesla mu štátnu samostatnosť. Keď potom v roku 1831 povstali aj Poliaci, niekoľko slovenských študentov sa zúčastnilo na ich povstaní. Giuseppe Mazzini so svojím plánom radikálne nacionalistickej „Mladej Európy“ prenikol aj do Viedne a ovplyvnil najmä poľských študentov. Na schôdzkach „Mladého Poľska“ sa zúčastňovali aj Slováci. Domáce pomery zaznamenali v tom čase zákon o bezpodmienečnej znalosti maďarčiny pre všetkých štátnych úradníkov (Zák. čl. 8:1830) a čoskoro potom povýšenie maďarčiny na jediný úradný jazyk celého kráľovstva.¹⁸ Tak začala čoraz bezohľadnejšia maďarizácia. Ak Bernoláková akcia práve načas utvorila dosť účinnú hrádku proti prvým legálnym inštrumentom privilegovania maďarského jazyka,¹⁹ teraz sa stávalo stále jasnejším, že len národne jednotní Slováci budú môcť čeliť novému náporu maďarského nacionalizmu, ktorému boli vystavení tak slovenskí katolíci, ako aj evanjelici.

Toto všetko prispelo k postupnému zblíženiu sa protestantskej menšiny s katolíckou väčšinou, ktoré vyústilo do Štúrovej reformy pravopisu na bernolákovskej ideologickej základni samobytného slovenského národa.²⁰ Spoločné nebezpečenstvo pre národnú existenciu pomohlo prekonať stáročný konfesionálny rozpor medzi Slovákmi, ktorý bol hlavnou príčinou aj jazykového a ideologického dualizmu.

Bezprostredný impulz k tomuto historickému kroku dala akiste aj kríza Gajovho ilyrizmu u južných Slovanov v roku 1842 a nasledujúci zárok maďarskej vlády proti nemu. Jozef M. Hurban definoval podobné koncepcie ako „neskutočné“ a celkom otvorene písal: „My jsme Slováci naskrze, v nás nic není českého, naše díla jsau plod ducha veskrz slovenského, proč nás tedy neuznávají Češi?“²¹

No väčšmi než neuznávanie slovenskej národnej osobitosti so strany českej muselo Slovákov iritovať a stimulovať k jednote Košútovo vyhlásenie v jeho „Pesti Hirlap“ v roku 1842, že v Uhorsku niet nijakého slovenského národa.²² V tom Slováci museli vidieť priamy a najnebezpečnejší útok na samé základy svojich národných aspirácií, a to práve zo strany predstaviteľa nacionálne revolučného hnutia Maďarov, ktorí boli pánmi Uhorska.

Na štúrovskú jazykovú reformu nenasledovala hneď nijaká pozoruhodnejšia reakcia z českej strany. Veď Štúr veľmi jasne zdôrazňoval, že Slovákov k ich činu nevedú nijaké protičeské motívy, naopak, že hodljajú aj naďalej pestovať bratské vzťahy k českému národu. Išlo však iba o ticho pred búrkou. Roku 1846 pod vedením Jána Kollára českí národní vodcovia otvorili ostrý boj proti štúrovcom. Že i na českej strane chápali význam spisovného jazyka v tom istom zmysle ako Slováci, dokazuje skutočnosť, že už v prvom útoku Karel Havlíček Borovský (článok „Slovan a Čech“ v Pražských novinách)

odsudzuje a rozhodne odmieta myšlienku národnej samobytnosti Slovákov. Tento boj vyvrcholil vydáním polemického diela „Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky“ v na vtedajšie pomery astronomickom náklade 5000 exemplárov, z ktorých polovica mala zaplaviť Slovensko. Tu už celkom zreteľne sa vykľula takmer výlučne politická povaha tejto kultúrnej maskovanej reakcie: zo 43 príspevkov ani jeden jediný neprinášal vážne argumenty filologického rázu proti slovenčine.²³ Na šťastie historický moment nedovolil trieštiť energie v tomto zbytočnom boji.

Politickým terénom, na ktorom mal a musel zápa-siť slovenský nacionalizmus nebolo vtedy Česko, ale Uhorsko. Výbuch Februárovej revolúcie 1848 v Paríži otriasol celou Európou. V marci sa už triasla Viedeň i Miláno (a padol Metternich) následkom čoho Maďari dosiahli svoje nezávislé „Ministerium“. V apríli sa začínajú búriť Chorváti proti Maďarom (24. apríla bán Jelačić vyhlásil samostatnosť Chorvátska). Revolúcia je v prúde. Slováci sa búriť nemôžu: nemajú nijakej ozbrojenej moci. Urobia však ďalší historický krok dopredu tým, že po prvýkrát formulujú politický program slovenského národného hnutia: „Žiadosti Slovenského Národa“ z 10. mája 1848. Ide o dokument naozaj zásadnej povahy, ktorý ostáva kľúčom pre pochopene nielen slovenského nacionalizmu, ale aj celých novodobých slovenských dejín. V týchto „Žiadostiach“ Slováci jednoznačne pro-

klamujú existenciu „slovenského národa v Uhrách“ nielen ako subjektu politických práv, lež aj ako „pranároda a niekdajšieho jediného majiteľa svätej tejto zeme“; osvedčujú sa, že slovenský národ prijíma novodobú zásadu rovnosti a bratstva, nechce „žiadnu národnosť v Uhorsku ukrivdiť, uraziť, zmenšiť a tým menej vykoreniť“, ale podmieňujú tento svoj postoj zásadou reciprocity; žiadajú zriadenie všeobecného snemu národov pre celé Uhorsko a súčasne osobitné národné snemy, ktoré majú vyznačiť etnografické hranice. Tým vyslovujú tu vlastne už princíp federácie národov Uhorska. Požiadavkou politickej zodpovednosti poslancov ústredného snemu pred vlastnými národmi zvyrazňujú demokratickú suverenitu národov i v rámci federácie. Odvolávajú sa na „svätô slovo slobody“ žiadajú zrušenie zákona o úradnom jazyku maďarskom a uznanie slovenčiny za úradný jazyk Slovákov. Žiadajú zriadenie kompletného školského systému, od elementárnych škôl až po univerzitu, na princípe slobodného vyučovania a s vyučovacím jazykom slovenským.

Pre pestovanie kultúry, stykov a zblíženia sa s Maďarmi, žiadajú zriadenie katedier maďarčiny pri vysokých školách slovenských a katedre slovenčiny pri paralelných školách maďarských. Ako symbol národnej rovnosti žiadajú právo slobodného používania slovenských národných farieb a zástavy. Ďalej žiadajú utvorenie slovenskej národnej gardy so slovenským velením a s výlučne slovenským vedením.

Žiadajú všeobecné demokratické právo. Vyhlasujú ochotu zabudnúť „doterajšie odrodilstvá“; žiadajú však, aby boli pre budúcnosť vylúčení z práva zastávať verejné úrady medzi Slovákami osoby, ktoré zradia „krv, reč a národnosť slovenskú“. Žiadajú úplnú slobodu tlače, neobmedzené spolčovacie právo a zaistenie osobnej bezpečnosti proti vzťahajúcemu sa terorizmu. Ich sociálne požiadavky sú zhrnuté v žiadosti o prinavrátenie majetkov „utlačaným a klamstvom ukrivdeným“ spoluobčanom, o odstránenie ešte pozostalých zbytkov feudálneho poddanstva a o určovanie príjmov z kráľovských benefícií pre potreby obcí. V poslednom bode „Žiadostí“ Slováci poukazujú na to, že „bratinského rodu Poliaci“ v Haliči nedosiahli ešte občianske slobody, aké oni už majú, preto vyzývajú všetky národy Uhorska, aby sa obrátili na panovníka a dosiahli, aby „už konečne nešťastnému národu spravodlivosť a milosť sa stala“.

Na záver vyhlasujú, že v splnení týchto svojich žiadostí vidia podmienku svojej spokojnosti a zabezpečenia svojej národnej budúcnosti, pripomínajúc, že v odkladaní alebo obchádzaní týchto žiadostí budú vidieť odsudzovanie svojho národa k „bývalej slepote a služobnosti.“²⁴

Pozastavili sme sa pomerne dlho pri týchto počiatočných momentoch formovania sa novodobého slovenského nacionalizmu, lebo ich príčinné závislosti, ich podmieňujúce faktory, psychologická typológia správania sa rozhodujúcich predstaviteľov za-

interesovaných zoskupení, ba i politické implikácie, ktoré z nich nasledovali, charakterizujú, možno povedať, celý ďalší historický vývoj tak vnútro-slovenský, ako aj vzájomné vzťahy medzi Slovákami a inými národmi až po najnovšie časy. V celom ďalšom vývoji, ktorý nijako nebol priamočiary, lež registroval najrozličnejšie výkyvy tak politického, kultúrneho, sociálneho, vnútorného i medzinárodného dosahu, možno zistiť ako dominujúcu konštantu, ako základné kritérium postoja slovenského národa k rozličným vlastným zložkám a ich programom, ako aj k iným národom, počnúc od národa českého, práve otázku uznania slovenskej národnej samobytnosti, čiže historickej identity slovenského národa.

Toto nám vysvetlí zdanlivo nedôslednú slovenskú politiku počnúc od Slovanského zjazdu 1848 v Prahe, keď Slováci, napriek tomu, že sa dali zaregistrovať ako príslušníci „Národa Česko-Moravsko-Sliezsko-Slovenského“ (v českom texte sa však písalo iba o národe česko-slovenskom)²⁵, v priebehu diskusií nielenže sa nepridali k českým austroslavistickým návrhom, ale v záverečnom dokumente petície na cisára aj formálne sa dištancovali od Čechov a spojili sa s Rusínmi, ktorých od zjazdu počítali k „poľsko-ruskému národu“²⁶ a čoskoro potom, pri organizovaní slovenského povstania proti Maďarom, utvorili si vlastnú Slovenskú národnú radu, ktorá dňa 19. septembra 1848 vyhlásila samostatnosť Slovenska.²⁷

Ďalší vývoj zaznamenal postupné teoretické prehĺbenie a štátoprávne upresnenie týchto základných požiadaviek slovenského národného hnutia, ktoré však ostávalo stále viazané na odkaz „Žiadostí“. Spomeňme iba iba „Memorandum národa slovenského“ z roku 1861²⁸, a potom všetky rozličné dohovory, deklarácie a dohody česko-slovenské z rokov 1915-1918, nezabúdajúc pritom na historické vyhlásenie „vôle slovenského národa“, ktoré v mene Slovenskej národnej rady predniesol Dr. Ferdiš Juriga v uhorskom parlamente dňa 19. októbra 1918.²⁹ Slováci, vedomí svojej mocenskopolitickej nepatrnosti, považovali za diktát geopolitickej nutnosti vyhýbať sa každému maximalizmu a boli vždy ochotní prijať kompromisy v zmysle zrieknutia sa niektorých dôsledkov a práv, vyplývajúcich z ich národnej samobytnosti, ale vždy iba pod jednou podmienkou *sine qua non*: že ich príslušný partner uzná za národ, s ktorým na základe formálnej rovnosti dohodnú sa na relatívnom kompromise.

Tak vošli Slováci aj do spoločného štátneho zväzku s Čechmi roku 1918 v trocha naivnej nádeji, že u bratského slovanského národa nájdu pochopenie, ktoré darmo hľadali u Maďarov. Ten istý Andrej Hlinka, ktorý jasne formuloval potrebu česko-slovenskej orientácie pre Slovákov už 24. mája 1918³⁰, už po svojej prvej návšteve v Prahe sklamaný zdôveril sa svojmu priateľovi, senátorovi Dr. Jánovi Mudroňovi: „Janko, mal si pravdu... Ich cieľom je počeš-

tenie, a síce úplne surovými, hrubými prostriedkami, akými ani Maďari nepracovali.“³¹A cítil sa nútený založiť Slovenskú ľudovú stranu (19. decembra 1918), okolo ktorej sa čoskoro zoskupila relatívna väčšina Slovákov. Neišlo tu iba o konfesijné motivovanú opozíciu, ako sa často tvrdí. Veď i taký nadšený exponent nového režimu, akým bol evanjelický biskup Dr. Samuel Zoch, ktorý prijal funkciu župana a ešte v decembri 1918 varoval pred nástojením na autonómii Slovenska dovolávajúc sa potreby centralistickej vlády, v auguste 1919 vyhlásil: „Miera je už naozaj preplnená. Čo sa na Slovensku deje, presahuje všetky hranice. Na Slovensku šarapatia ľudia neznalí slovenských pomerov. Výsledok toho je potom, že sa šíri nenávisť voči Čechom, že sa medzi roduvernou slovenskou vrstvou ukazujú príznaky nedôvery voči všetkému, čo je české.“³² Preto Hlinka už roku 1923 veľmi jasne formuloval postoj Slovákov k Republike: „My chceme spoločnú Republiku... Ale ju chceme iba ako Slováci, žijúci vo svojej autonómnej krajine. My nedáme svoj národ ani za cenu Republiky.“³³ V tom istom čase poslanec Dr. Juriga, ktorý bol vyhlásil v Budapešti, že Slováci na základe samourčovacieho práva národov odopierajú Maďarom akékoľvek právo hovoriť a konať v mene slovenského národa, vyhlásil v pražskom Národnom zhromaždení: „Slovenský národ s českým národom nikdy jeden národ netvoril, netvorí a nechce tvoriť, ale chce žiť ako osobitný národ so svojou rečou, vo

svojej krajine, zo svojho samourčovacieho práva, vo svojej autonómii, ovšem že v rámci Československej republiky.“³⁴ A o dva roky neskôr ten istý poslanec na tom istom fóre už celkom tvrdo konštatoval:“ Kto mi zapiera moju osobitnú bytosť, je mojím vrahom, lebo zapierať niekomu osobitnosť a zapierať mu právo na osobitnosť, to znamená, že je iste mravným a právnym jeho vrahom, a je Kainom Čech, ktorý mi hovorí, že ako Slováč nie som slovenský národ.“³⁵

Známe sú osudy opätovne predkladaných návrhov na autonómiu Slovenska za prvej Československej republiky: neboli pripustené ani len na diskusiu, lebo pre Dr. Beneša a jeho vlády slovenský problém vôbec neexistoval.³⁶ Ideológ slovenského autonomistického hnutia Dr. Jozef Tiso v roku 1933 dobre predvídal vývoj udalostí, keď v pražskom parlamente konštatoval: „...slovenský národ vidí, že nemôže sa spoliehať na nikoho, nemôže dôverovať nikomu. Pre našu stranu nastáva úloha, aby osudy národa vzala do vlastných rúk, aby si stala na stráž, aby bdela nad rodnou zemou a chránila ju pred každým a proti každému“³⁷. A opätovne apeloval na českého partnera: „Na vašom porozumení sa zvrtné osud nášho spoločného štátu.“³⁸

Dnes, keď už máme na veci možnosť pohľadu s náležitým časovým odstupom a disponujeme aj pomerne bohatou dokumentáciou z prvej ruky, musíme konštatovať, že toho porozumenia pre základné požiadavky slovenského národa sa v Prahe

až do poslednej chvíle nenašlo. Rozhodujúci činitelia českej politiky – aj keď nie azda český národ ako celok – videli vždy Slovensko ako objekt svojej mikroimperialistickej štátnej koncepcie a dôsledne negovali Slovákom charakter národa, vidiac v nich iba biologickú a kultúrnu rezervu na regenerovanie českého národného telesa, ako to celkom otvorene vyhlásil Dr. Edvard Beneš vo svojej pamätnej „Reči ku Slovákom“ v decembri roku 1933.³⁹ Toto nechápanie mentality slovenského národa a jeho historických snažení bolo akiste jednou z rozhodujúcich príčin toho, že autonomistický program Hlinkovej slovenskej ľudovej strany sa stával postupne, aj keď v pochopiteľných variáciách, požiadavkou drvivej väčšiny Slovákov a ich politických zoskupení. Charakteristickou je tu skutočnosť, že aj najvýznamnejší predstaviteľ centralistickej politiky na Slovensku, Dr. Milan Hodža, v auguste roku 1938 imitoval Hlinkovcov a predložil v Prahe svoj návrh na autonómiu Slovenska.⁴⁰ Beneš však odporoval do poslednej chvíle a radšej rezignoval, než by bol upustil od svojej fikcie „československého národa“, aj keď mohol vedieť, aká je skutočná politická orientácia takmer totality Slovákov. Ale musí sa mu objektívne priznať, že zostal až do konca dôsledný v tejto svojej subjektívnej, historickým vývojom už dávno prekonanej koncepcii. Ešte v roku 1943 rezolútne, ba priam provokatívne vyhlásil: **„Mně nikdy nedostanete k tomu, abych uznal slovenský národ (...) zastávam**

neochvejne názor, že Slováci jsou Češi a že slovenský jazyk jest jen jedním z nářečí českého jazyka, tak jak tomu je s hanáčtinou nebo s jinými nářečmi české řeči. Nikomu nebráním, aby o sobě říkal, že je Slovák, avšak **nedopustím, aby se prohlašovalo, že existuje národ slovenský.**“⁴¹ Toto nemohlo u Slovákov nevyvolať historické reminiscencie na ten istý postoj maďarských šovinizmov počnúc od Košuta až po grófa Istvána Tiszu, ktorí podobnými slovami otvorene popierali existenciu slovenského národa. Manifestovali sa tu priam v klasickej forme zjav, ktorý Hans J. Morgenthau označuje ako „paradox A-B-C“, charakteristický pre protirečenie, ktorého sa dopúšťa národ B, bojujúci za svoje národné práva proti národu A, ale súčasne odopierajúci tie isté práva národu C, ktorý ich revindikuje voči nemu⁴².

Nie je nijako príjemné konštatovať – ale rešpektovanie historických skutočností musí nám byť zákonom, – že plného uznania národnej samobytnosti dostalo sa Slovákom zo strany tých mocenských a ideologických faktorov, ktoré boli slovenskému národnému hnutiu obsahovo najvzdialenejšie a štruktúrne cudzie: v roku 1939 bolo to Hitlerovo Nemecko⁴³, v roku 1945 Stalinovo a v roku 1968 zase Brežnevovo Rusko.⁴⁴ Ak Slováci prijali ochranu Nemeckej ríše po vyhlásení svojej štátnej samostatnosti v roku 1939, urobili to nielen z nutnosti, diktovanej geopolitickým momentom situácie, ale predovšetkým aj preto, lebo Hitler ich uznal za partnera, za

subjekt medzinárodného práva; uznal ich za národ a zaviazal sa rešpektovať ich národnú suvernitú.⁴⁵ Je všeobecne známe – a sami Slováci si to nikdy netajili – že Slovenská republika bola vo svojej samostatnosti značne obmedzovaná mocensko-politickým vplyvom Veľkonemeckej ríše.⁴⁶ A že v rokoch 1968/69 diametrálne protivné politické a ideologické zoskupenie Slovákov konkrétne usilovalo sa o iným okolnostiam prispôsobenú, ale v podstate tú istú politiku, politiku slovenskej národnej samobytnosti v zmysle historickej continuity vtedy už sekulárneho odkazu „Žiadostí“, to iba potvrdzuje, že tu ide o prirodzený historický vývoj národného spoločenstva, ktorý možno mocenskými zásahmi brzdiť, hatiť, zdanlivo azda i zastaviť, ktorý sa však pri najbližšej vhodnej príležitosti znovu prejaví v celej živelnosti svojho z hĺbky národného upovedomenia prýštiaceho dynamizmu

Na záver sa pokúsime o stručnú typizáciu.

Novodobý slovenský nacionalizmus sa sformoval celkom tak isto, ako u ostatných európskych národov. Boli tu odlišnosti podmienené historickou a geopolitickou situáciou, no podstata tohto historického zjavu je u všetkých národov rovnaká.

Slovenský nacionalizmus možno charakterizovať ako národné hnutie kultúrneho pôvodu, s etnicko-náboženským zameraním defenzívnej povahy, ktoré pod vplyvom európskeho vývoja recipovalo aj poli-

tické, sociálne a ekonomické obsahové prvky a dospelo už v minulom storočí k definovaniu základných práv a neupustiteľných požiadaviek slovenského národa. Tieto sa stali a ostávajú až doposiaľ základnou hybnou silou a rozhodujúcim faktorom slovenského dejinného vývoja. Jadrom tejto slovenskej národnej ideológie je téza o samobytnosti slovenského národa a z nej vyplývajúce právo samourčenia, z ktorého slovenský národ odvodzuje nárok na úplnú štátnu suverenitu na svojom etnickom území. Katalyzátormi kryštalizačného procesu tohoto podstatného obsahu slovenského národného povedomia boli najmä paralelné nacionalizmy maďarský a český. Maďari a Česi, ktorí bojovali za svoje národné práva proti Rakúšanom, zásadne odopierali tie isté národné práva Slovákom, ktorí ich revindikovali voči nim.

Slovenský nacionalizmus je nacionalizmom otvoreného typu: jeho ideológia pripúšťa obmedzenie národnej suverenity, ba priam preň optuje vo svojej tradičnej snahe o federalizmus rozličných smerov a rozmerov,⁴⁷ ale iba pod podmienkou bezvýhradného uznania samobytnosti slovenského národa a z nej vyplývajúceho paritného partnerstva s národmi prichádzajúcimi do úvahy.

Dokiaľ európsky vývoj nedovolil Slovákom plne a natrvalo realizovať tieto ich národné požiadavky, práva a zámery, slovenský nacionalizmus si zachovával – celkom tak, ako u iných národov, ktoré sa nachádzajú v podobnej historickej situácii – svoju

pôvodnú živelnú dynamiku hlavne obrannej povahy, ktorá sa v hroziacom alebo prítomnom nebezpečenstve opätovne vždy prejaví v takej forme, akú jej to vnútorná politická situácia a širšia geopolitická konjunktúra práve dovolí. Agresívnosť, aká charakterizuje mnoho iných nacionalizmov, bola slovenskému nacionalizmu vždy cudzia. Veď už hneď pri jeho organizovanom vzniku v polovici 19. storočia neskorší predseda Matice slovenskej mu dal do vienka príkaz: „Slovák zrovnoprávnený! (...) Nebudeš mať Boha slovenského, ani neposadíš na svoj oltár modlu národnosti, ktorej by si sa klaňal. Tvojou zásadou nemôže byť Národnosť nado všetko!, ale Boh nado všetko!“⁴⁸

Poznámky

- ¹ Ešte mám v živej pamäti prednášku prof. H. Kohna, *Nationalism and Internationalism in the Nineteenth and Twentieth Centuries* na XII. medzinárodnom kongrese historických vied vo Viedni roku 1965 a nespočetné pripomienky účastníkov na následnej diskusii. Očividne sa tam dokumentovala nejednotnosť, ba priam konfúzia, ktorá ešte stále vládla ohľadom tohto predmetu u predstaviteľov rozličných historických škôl a ideologických zoskupení. Porov. Comité International des Sciences Historiques, *XII Congrès International des Sciences Historiques, Vienne, 29 août – 5 septembre 1965. Actes, V*, s. 87.
- ² Zaoberal som sa touto tématikou v dnes už azda čiastočne prekonanej, no v jadre konklúzií ešte stále platnej dizertácii *Saggio di analisi psicologica dell' amore patrio*, Torino, 1952, v ktorej uvádzam aj bohatú bibliografiu (s. 229 – 254).
- ³ V tejto súvislosti hodno pripomenúť vývody H. Schöfflera o rozhodujúcom vplyve starozákonných tradícií na anglický nacionalizmus 16. a 17. storočia, ako aj jeho hypotézu, že aj Herder čerpal z tohto prameňa pri elaborovaní svojej náuky o *Volkstum*. H.SCHÖFFLER, *Abendland und Altes Testament*. Bochum 1937.
- ⁴ A. BERNOLÁK, *Dissertatio philologico-critica de litteris Slavorum... ako aj Linguae Slavonicae per Regnum Hungariae usitatae... Orthographia*. Bratislava 1787.
- ⁵ J. BUTVIN, *Slovenské národno-zjednocovacie hnutie (1780-1848)*, Bratislava, 1965, s. 38. (V ďalšom len: BUTVIN).
- ⁶ „Ku koncu XVIII. storočia prakticky nejstvovala vôbec jednotná literárna čeština, pretože ten jazyk niesol viditeľné jazvy po ranách, ktoré mu vsadili tri storočia roztrziiek, uponožovaní a ztročenia cudzím tematikám. Tieto nepriaznivé okolnosti napospol zmrzačili a ohlušili (českú reč), jej slovník sa javil chudobný a nie presne ustálený, v gramatických úzoch a v syntaktických stavbách vládla neistota. Za

takýchto podmienok chcieť ju používať na vedecké ciele, ktoré vyžadujú ako *conditio sine qua non* jasnosť a precíznosť, bolo by bývalo skôr než odvážnosťou, bláznovstvom.“ – usudzuje taliansky literárny historik B. MERIGGI, *Storia della letteratura ceca e slovacca*, Milano, 1958, s. 158-159.

- ⁷ Tento posledný výraz emblematicky použil Dr. Milan HODŽA v samom titule svojej habilitačnej práce *Československý rozkol. Príspevky k dejinám slovenčiny*, Turč. Sv. Martin, 1920, porov. s. 74-75.
- ⁸ BUTVIN, s. 50.
- ⁹ „Slovensko vlastne bylo územím, které Habsburkům dovolovalo se nazývati králi uherskými, neboť ostaní Uhry (mimo úzký pruh západní) jim nenáležely. Proto Slováci nesli vedle Chorvatů hlavní tíhu nepřetržitých válek s Turky a nepoddejnými Maďary sedmohradskými“ – konštatuje český historik J. BIDLO, *Dějiny Slovanstva*, Praha, 1927, s. 119.
- ¹⁰ Porov. Listy J. Palkoviča z 18.7.1800 a B. Tablica zo 6. 1., z 22. 2. a z 10. 6. 1800 J. Dobrovského. – Lit. archiv Nár. Muzea v Praze, cit. BUTVIN, s. 74-75.
- ¹¹ Veľmi charakteristickú „epistola responsoria“ dubnického farára Ondreja Mesároša zo dňa 5. 8. 1786 uverejnil A. A. BANÍK, *Pomocníci Antona Bernoláka v rokoch 1786-1790 pri diele slovenského literárneho obrodzenia*, „Kultúra“, Trnava, IX, 1937, s. 198.
- ¹² J. VILIKOVSKÝ, *Dejiny literárnych spoločností malohontských*, Bratislava, 1935, s. 26.
- ¹³ „Prešpurské noviny“, 30. 6. 1787, cit. BUTVIN, s. 69.
- ¹⁴ BUTVIN, s. 109, 119.
- ¹⁵ J. Novotný, *Vývoj vzťahů Čechů a Slováků v období národního obrození*, „O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov“, Bratislava, 1956, s. 162.
- ¹⁶ List S. Chalupky z 28. 6. 1830, cit. BUTVIN, s. 155.
- ¹⁷ List J. Kollárovi z 26. 4. 1836, ČČM, 1880, 211, cit. BUTVIN, s. 194.

- ¹⁸ Zák. čl. 3:1832-36. Darmo gróf Cziráky prorocky varoval, že „die Herrschaft der ungarischen Sprache führe zum Sturz der Nation“, snem zákon odhlasoval. Porov. H. MARCZALI, *Ungarische Verfassungsgeschichte*, Tübingen, 1910, s. 131.
- ¹⁹ Zák. čl. 16:1790/91, 17/1790/91, 7:1792.
- ²⁰ „Die Sprache ist ferner das Zeichen der Persönlichkeit, d. h. die Nation sagt durch ihre Sprache, dass sich selbst angehört, dass sie ihrem eigenen Verstande Gehorsam leistet, und in dem geistigen Gebiete selbständig ist, d. h. dass die Sprache, als der äussere Ausdruck ihres Geistes, zur Entwicklung ihrer Menschlichkeit hinreichend ist. Die Nation besteht nur mit Sprache zugleich als Nation, ohne jene wäre sie das nicht; in dem Besitze einer besonderen Sprache wird sie demnach als Nation anerkannt, und als solche gebührt ihr das Recht, eine *bestimmte Stellung in der Welt zu behaupten.*“, L. ŠTÚR, *Die Beschwerden und Klagen der Slaven in Ungarn, Leipzig, 1843*, s. 6. (Štúr napísal toto dielko pôvodne ešte po česky a malo názov „Nátisky a stížnosti Slováků“. Keď ho v Uhorsku nemohol uverejniť, vydal ho anonymne v Lipsku.)
- ²¹ V liste A. H. Škultétymu z 27.12.1842, cit. BUTVIN, s. 283.
- ²² BUTVIN, s. 288.
- ²³ J. NOVOTNÝ, c. d., s. 170.
- ²⁴ *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848-1914*, zv. I. Bratislava, 1962, s. 23-26.
- ²⁵ Podľa fotokópie úvodného ohlasu, reprod. V diele I. PFAFF-ZÁVODSKÝ. *Tradice česko-ruských vztahů v dějinách. Projevy a doklady*. Praha 1957, s. 193.
- ²⁶ „Ostatně Slováci od koruny Uherské ani se odtrhnouti naprosto nechtěli, nýbřž žádali jen, aby od Maďarů nebyli utiskováni a mohli s nimi společně jako stejně oprávněná národnost žítí. Slováci báli se dokonce i připojení k Čechám a to proto, že neměli naděje, aby v Čechách požívali větších výhod v platech, veřejném mluvení a rokování nežli Češi.“ Z. V. TOBOLKA, *Slovanský sjezd v Praze roku 1848*, Praha, 1901, s. 141.

- ²⁷ *Dejiny Slovenska, II. Od roku 1848 do roku 1900*. Bratislava, 1968, s. 49-50.
- ²⁸ *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848-1914, zv. I*. Bratislava, 1962, s. 313-320.
- ²⁹ Hlavné z týchto dokumentov uverejnil K. REBRO, *Der Weg der Slowaken zur nationalen Souveränität*, Bratislava, 1969, s. 78-158. Často obchádzané vyhlásenie poslanca Jurigu považujú historici za základný dokument prejavu politickej vôle slovenského národa: „Die Slowakei bekundigte ihre Entschlossenheit, ein selbständiges, von Ungarn unabhängiges Leben zu führen am 19. Oktober 1918, als im ungarischen Parlament der damalige einzige Vertreter der Slowaken F. Juriga in entscheidender Weise erklärte, dass es der Wunsch und die Forderung der Slowaken sei, auf natürlicher und historischer Grundlage eine eigene Nation und eine staatliche Gemeinschaft auf dem Gebiet zu bilden, das sie bewohnen,“ F. BOKES, *Die Geschichte der Slowakei*, Prag, 1954, s. 166.
- ³⁰ „Tu je doba činov. Treba nám určite vysloviť, či pôjdeme aj naďalej s Maďarmi, alebo s Čechmi. Neobchádzajme túto otázku, povedzme otvorene, že sme za orientáciu československú!“ - vyhlásil A. Hlinka na porade Slovenskej národnej strany dňa 24. mája 1918 v Turčianskom Sv. Martine. – K. A. MEDVECKÝ, *Slovenský prevrat*, zv. III., Bratislava, 1931, s. 347.
- ³¹ „Slovenský denník“, Bratislava, 12. 8. 1922.
- ³² „Slovenský denník“, Bratislava, 26. 8. 1919.
- ³³ „Correspondance Slovaque“, Vienne, 21. 1. 1924.
- ³⁴ *Těšnopisecké zprávy o schůzích poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Česko-slovenské*, sch. 222 z 5. II. 923, s. 120.
- ³⁵ Tamtiež, sch. 355 z 9.7. 1925, s. 457.
- ³⁶ K. Čulen, *Po Svätoplukovi druhá druhá naša hlava. Život Dr. Jozefa Tisu*. Middletown, Pa., 1947, s. 207. – „Slovák“, Ružomberok, 30.5.1933.
- ³⁷ „Correspondence slovaque“, Vienne, 21. 1. 1924.

- ³⁸ *Těšnopisecké zprávy ...* (cit. Sub 34), sch. 296 z 20.10.1933, s. 8.
- ³⁹ E. BENEŠ, *Reč k Slovákom o našej národnej prítomnosti a budúcnosti*, Bratislava. 1934, s. 49.
- ⁴⁰ F. VNUK, *Slovensko na prelome dvoch storočí (1867 - 1938)*, In: „Slovensko v retrospektíve dejín“, Lausanne, 1976, s. 102.
- ⁴¹ „Cesta ke květnu“, 1/1, Praha, 1965, s. 53-54, cit. S. FALĽAN, *Slovenská otázka v Československu*. Bratislava, 1968, s. 135.
- ⁴² Porov. H. J. MORGENTHAU, *The Paradoxes of Nationalism*, „Yale Review“, XLVI, 1957, s. 481.
- ⁴³ Slovenskí autonomisti nezatajovali svoje negatívne stanovisko k nacizmu. V polemike s Dr. V. Clementisom roku 1936 K. Sidor mohol vyhlásiť: „Opierame sa výlučne na vlastnú silu a budujeme na tradíciách národa. Naše oči sú teda upreté do vnútra a neškúlime po cudzích vzoroch a ani po cudzej moci. Je predsa i Dr. Clementisovi známe naše odsudzujúce stanovisko k hitlerizmu i fašizmu, vyplývajúce z dobre pochopeného záujmu národného.“ – „Slovák“, 10. 5. 1936. – O pomere Nemecka ku Slovenskej republike porov. moju štúdiu *Machtpolitische Eingriffe des Dritten Reiches in die Politik der Slowakischen Republik*, „Tradition und Neubeginn. Internationale Forschungen zur deutschen Geschichte im 20. Jahrhundert“, Köln-Berlin-München, 1975, s. 245-257.
- ⁴⁴ O postoji predstaviteľov slovenského autonomistického hnutia ku komunizmu a k sovietskemu Rusku porov. J. PAUČO, *Slováci a komunizmus*, Middletown, Pa., 1957 a novšiu štúdiu Y. Jelinek, *Nationalism in Slovakia and the Communists 1918-1929*, „Slavic Review“, 34, 1975, s. 65-85.
- ⁴⁵ „Zo Slovenska nechcem ani piad' zeme. Tu na Slovensku sa musia Slováci uplatňovať a rozvíjať po svojom, národne, kultúrne i hospodársky. Ručím za plnú samostatnosť a garantujem hranice Slovenska. Historické hranice Slovenska sú a ostanú navždy nezmeniteľné. Ochrannú ruku nad Slovenskom držím a nikto nesmie siahnuť kradmou rukou na slovenský štát. Slováci budú žiť plným svojským životom!“ – vyhlásil Hitler dňa 17. marca 1939 počas ro-

kovaní o „Ochranej zmluve“ vo Viedni, aby zadržal Dr. J. Tisu, ktorý nechcel pristúpiť na požiadavky Nemecka a vstal, aby demonštratívne prerušil vyjednávanie. Viac o tom M. S. ĎURICA, *La Slovacchia e le sue relazioni politiche con la Germania 1938-1945*, Padova, 1964, s. 96.

⁴⁶ Jeder Beobachter der mitteleuropäischen politischen Szene, der die Dinge vom historischen Standpunkt aus betrachtet, muss zugestehen, dass sich das slowakische Volk während der sechsjährigen Dauer des Slowakischen Staates (1939-1945) trotz des unentrinnbaren Einflusses der damaligen deutschen Politik einer Selbständigkeit erfreute wie zu keiner Zeit in den vergangenen 1000 Jahren. Es ist nicht unsere – slowakische – Schande, wenn wir feststellen müssen, dass sogar das Hitler-Deutschland dem slowakischen Volk ein grösseres Mass an Freiheit und breitere Möglichkeiten der Selbstentfaltung zugestanden hat, als es seitens der brüderlichen slawischen Völker der Fall war, unter deren Einfluss die Slowaken nach 1945 geraten waren.“ F. VNUK, *Die slowakische Haltung zum Nationalsozialismus*, „Slowakei“, Köln, IV, 1966, Nr. 1, s.3.

⁴⁷ Porov. J. M. KIRSCHBAUM, *Slovakia and Central-European Federation Plans*, „Slovakia“. Middletown, Pa., III, 1953, Nr. 1, s. 1-21; R. WIERER, *Der Föderalismus im Donaauraum*, Graz-Köln, 1960.

⁴⁸ J. KOZÁČEK, *Slowák urovnoprávněný! Budessli šťastný?* Banská Bystrica 1850. Cit. v: A. PRAŽÁK, *Slovenská vojskost*. Bratislava 1926, s. 52.

Vydal LÚČ, vydavateľské družstvo Bratislava,
Špitálska 7, 813 59 Bratislava v roku 2006
ako svoju 560 publikáciu, v edícii
linea recta brevissima ako 4. publikáciu.
Jazyková úprava Blažena Moravčíková

Prvé vydanie
36 strán

ISBN 80-7114-566-1

LINEA RECTA BREVISSIMA

priamo najbližšie k pravde

4

Ústav dejín kresťanstva na Slovensku v spolupráci s vydavateľstvom LÚČ touto novou edíciou predkladajú záujemcom stručnou, ale vedecky dokumentovanou formou menej známe, kontroverzné, zamlčované a neraz falšované historické témy a ich účelovo podmienené interpretácie, ktoré sa odrážajú na súčasnom myslení mnohých a podmieňujú spoločenské dianie v našom národe a štáte.

Naším zámerom je:
priblížiť sa k historickej pravde.
Lebo len pravda naozaj oslobodzuje.

ISBN 80-7114-566-1

9 788071 145660